

Мармацай О. М.,
магістрант,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Е. В. Олійник**

СИНКРЕТИЗМ У З'ЯСУВАЛЬНИХ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ КОНСТРУКЦІЯХ

Явище синкретизму (синхронної перехідності) в мові було предметом наукового осмислення багатьох лінгвістів, але низка питань, які стосуються цієї проблеми, потребують подальшого вивчення. Увага вчених до феномену перехідності на синтаксичному рівні зумовила появу певних спостережень і висновків, що знайшли відображення у працях Віри Бабайцевої, Івана Вихованця, Вікторії Зарицької, Ніни Іваницької, Олександра Пешковського, Лілії Чеснокової, Людмили Шитик та ін.

Аналіз літератури з окресленої проблеми засвідчує, що поряд з іншими перехідними конструкціями на більшу увагу заслуговує явище синкретизму в системі з'ясувальних складнопідрядних речень. Тому мета нашої наукової розвідки полягає у виявленні факторів, що зумовлюють синкретизм у з'ясувальних складнопідрядних реченнях.

У роботі використовуємо описовий **метод** дослідження та елементи компонентного аналізу.

Студіювання теоретичних джерел засвідчило, що синкретизм на рівні складнопідрядного з'ясувального речення обумовлюють кілька чинників. Найпершим і найголовнішим показником, що зумовлює синкретизм у таких конструкціях, є опорний компонент головної частини, зокрема його синкретичне категорійне значення.

Пояснюваними словами в синкретичних з'ясувальних складнопідрядних реченнях виступають віддієслівні іменники. Саме вони найбільшою мірою спричиняють появу додаткового відтінка у значенні підрядної частини і неоднозначність їх класифікації, викликають необхідність кваліфікувати такі конструкції як перехідні або взагалі уникати їх аналізу.

Як відомо, в основу виділення іменників покладено ономасіологічну категорію предметності. Відповідно до цього, семантичне ядро іменників становлять лексеми на позначення предметів і тих понять, які характеризуються тим, що вони відображають матеріальні предмети і містять у собі в силу цього загальну категорійну ознаку предметності, [3]. Це так звані первинні (непредикатні) іменники, що є носіями семантики предметності. Проте в сучасній українській літературній мові налічується значна кількість вторинних (предикативних) або синтаксичних іменників, значення яких охоплюють граматичну предметність, побудовану на базі дієслівності, прикметниковості, прислівниковості. Вторинні іменники можуть виступати в ролі семантичних еквівалентів висловлень. Будучи семантично похідними одиницями, вони у формально-синтаксичному та морфологічному планах завжди ґрунтуються на

первинних іменниках, набуваючи граматичної предметності: з одного боку, вони зберігають граматичні особливості дієслова (здатність до керування), а з другого – набувають семантики та можливості бути пояснюваним словом, притаманних іменнику, утворюють проміжну ланку.

Спектр опорних компонентів, що поєднують головну частину з підрядною в конструкціях із **з'ясувально-атрибутивним** значенням, надзвичайно широкий. Основні семантичні групи цих девербативів уже були предметом вивчення багатьох синтаксистів, тому ми в своєму дослідженні спиратимемося саме на їх доробок [3, 66].

Найголовнішими є такі семантичні групи опорних компонентів:

1) **зі значенням мовлення, повідомлення, сприймання та передачі інформації** (заява, звістка, посвідка, твердження, чулка тощо): *Війт читав офіційну заяву, що, мовляв, поляки б'ють німців та що їхня кіннота вдерлася в східну Прусію* (Л. Палій); *А мої люди привезли звістку, що у Мозирі й Турові на Білій Русі Януш Радзівіл вирізує селян, сотнями на палі садовить, вогню на поталу віддав села і міста* (Н. Рибак); *Батько тим часом дістав посвідку від знайомого лікаря, що, мовляв, у нього був серцевий удар і він лежав цілий час у ліжку* (Л. Палій); *Загальноприйнятим є твердження, що вирішальна роль належить мовній свідомості середнього покоління, тоді як у представників старшого покоління можуть зберігатися пережиткові елементи старих норм, а мовна практика молодшого покоління характеризується більшою кількістю інновацій* (А. Грищенко); *В селі кружляли чулки, що Львів німці збомбили* (Л. Палій);

2) **зі значенням мислення** (гадка, думка, згадка тощо): *Лякаюся самої лише думки, що Лариса може дізнатися чи бодай запідозрити, що я тут виробляв* (В. Слапчук). Девербатив думка є найпродуктивнішим у творенні таких речень, а решту слів, на жаль, нами зафіксовано не було, хоча можна передбачити вживання таких конструкцій: *І гадки не маю, що відбувається; Одна лише згадка, що скоро іспит, посилювала мої переживання;*

3) **зі значенням відчуття та емоційного стану** (віра, відчуття, загроза тощо): *Не полишає ні на мить відчуття, що переступив таємну межу, за котрою все частіше, все надовше та гарантованіше замикаються вуста і зникає бажання говорити* (В. Кашка); *Він мав не тільки муку, але й гордість, і віру, що краса повинна єднатися тільки з красою* (М. Стельмах); *Є загроза, що після війни з'явиться письменницька пошесть, особливо багато письменників з'явиться серед наших квартирнтів, що наб'ють собі руку на нарисах* (О. Довженко);

4) **з оцінним значенням**: *диво, щастя* тощо: *Андрій почервонів і водночас зрадів, бо це диво, що він має таке знамените товариство* (І. Багрянний). *Тим часом Василь Іванович статечно бесідував з людьми, зі здивуванням чув у своєму голосі інтонації дитинства, і серце розтавало від щастя, що можливе отаке у житті* (Ю. Яновський);

5) **зі значенням буття, випадковості**: *випадковість, знак, факт* тощо: *І, звісно ж, була випадковість, що Тоні з Віталіком випало гнати один рядок*

(О. Гончар). *Це ж знак, що на все життя дві долі в одну з'єднані, як обручем* (В. Петльований). ... *І хоч це був факт, що випадковість, проте серце не могло довго вгамуватись* (І. Багрянний).

Розглянуті приклади підтверджують, що в усіх конструкціях засобами зв'язку виступають різні сполучники, але найпродуктивнішим залишається сполучник *що*.

Отже, у системі з'ясувальних складнопідрядних речень нерідко з'ясувальне значення ускладнюється додатковими відтінками. Найчастіше – це відтінки атрибутивного значення, засоби вираження якого формуються на ґрунті з'ясувальних відношень. Основним фактором, що зумовлює синкретизм у з'ясувальних конструкціях, виступає опорний компонент головної частини (девербатив або іменник, що має здатність до керування, або предикат з емоційним значенням), а саме його синкретичне категорійне значення.

Література

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник. Київ: Либідь, 1993. 368 с.

2. Зарицька В.Г. Синкретичні типи підрядності в системі складного речення: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Дніпропетровський національний ун-т. Дніпропетровськ, 2005. 20 с.

3. Олійник Е. В. Семантика та прагматика з'ясувальних складнопідрядних речень: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2010. 136 с.

4. Чеснокова Л.Д. Синкретизм в сфері членів предложения. *Филологические науки*. 1988. № 4. С. 48–52.

5. Шитик Л.В. Явища синхронної перехідності в системі безсполучникових речень. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. праць / МОН України. Черкаськ. нац. ун-т ім. Б.Хмельницького. Черкаси: Брама-Україна, 2006. С. 62–69.

Механцева В. М.,

студент,

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,

науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **В. М. Баденкова**

НАЦІОНАЛЬНИЙ КУЛЬТУРОПРОСТІР У ТВОРЧОСТІ Д. КРЕМЕНЯ

Поетична мова Д. Кременя органічно поєднує не лише найкращі здобутки світової класики, а й глибинну національну традицію. Осмислення долі України здійснюється через призму віковичної культури, ціннісних надбань.

Художньо-мовна структура національного культуропростору є складною та багатокомпонентною, оскільки утворюється з найрізноманітніших чинників, серед яких центральне місце посідають типові символи українського довкілля, номінації об'єктів біосфери, кольороназви, елементи матеріальної культури,